

УДК 640.4:339.15(447)

DOI: 10.30857/2413-0117.2020.1.4

Юлія А. Шевчук

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна
**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ
УКРАЇНИ: ЧИННИКИ ТА ПРОБЛЕМИ**

Статтю присвячено аналізу сучасного стану готельного бізнесу в Україні та обґрунтуванню подальших перспектив його розвитку. Розкрито ключові проблеми, які постали перед готельним бізнесом в Україні останніми роками. З початку 2014 року на ринку готельних послуг в Україні спостерігався різкий спад, на що вплинули нестабільна соціально-економічна ситуація, зовнішня збрійна агресія на Сході країни, анексія Кримського півострова, а також комплекс інших системних проблем. Визначено перспективні вектори розвитку готельної індустрії. Проаналізовано динаміку та здійснено прогноз кількості готелів та аналогічних засобів розміщення в Україні. Окреслено основні тенденції в динаміці вітчизняних туристичних потоків, які мають вирішальний вплив на розвиток готельного бізнесу. Зазначається, що наразі готельна галузь переживає кризові явища. Визначено основні проблеми розвитку готельного бізнесу в Україні. Розкрито сутність чинників впливу на розвиток українського готельного бізнесу, серед яких зазначено чинники державного управління, соціальний, економічний, фінансовий, екологічний, чинник безпеки та ін. Представлено пріоритетні заходи щодо підвищення активності готельного господарства, що передбачають, зокрема, створення потужного інвестиційного мікроклімату; забезпечення туристам комфортних та безпечних умов для приїзду в Україну; проведення ефективної політики розвитку масового туризму, розроблення та реалізація відповідної концепції на урядовому рівні; переосмислення готельного збору; заходи поліпшення стану пам'яток та створення нових об'єктів масового туризму; підвищення конкурентоздатності готельного бізнесу шляхом впровадження нових моделей управління та досягнень науково-технічного прогресу на рівні окремих готелів; забезпечення прозорості діяльності, що направлена на споживача тощо. Наголошено на необхідності вченим прискорити науковий пошук стосовно нових механізмів реформування галузі, розробляти нові концепції та методи управління, адже в умовах постійної мінливості як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, український готельний бізнес кожного разу зіштовхується з новими проблемами і викликами.

Ключові слова: готельний бізнес; туристичні потоки; чинник розвитку; сфера послуг.

Юлія А. Шевчук

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна
**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ГОСТИНИЧНОГО
БИЗНЕСА УКРАИНЫ: ФАКТОРЫ И ПРОБЛЕМЫ**

Статья посвящена анализу современного состояния гостиничного бизнеса в Украине и обоснованию дальнейших перспектив его развития. Раскрыты основные проблемы, с которыми столкнулся гостиничный бизнес в Украине в последние годы. С начала 2014 года на рынке гостиничных услуг в Украине наблюдался резкий спад, на что повлияли нестабильная социально-экономическая ситуация, внешняя вооружённая агрессия на Востоке страны, аннексия Крымского полуострова, а также комплекс других системных проблем. Определены перспективные векторы развития гостиничной индустрии. Проанализирована динамика и осуществлён прогноз количества гостиниц и аналогичных средств размещения в Украине. Обнаружены основные тенденции в динамике

отечественных туристических потоков, оказывающие решающее влияние на развитие гостиничного бизнеса. Отмечается, что в настоящее время гостиничная отрасль переживает кризисные явления. Выявлены основные проблемы развития гостиничного бизнеса в Украине. Раскрыта сущность факторов влияния на развитие украинского гостиничного бизнеса, среди которых выделены факторы государственного управления, социальный, экономический, финансовый, экологический, фактор безопасности и др. Представлены приоритетные меры для повышения активности гостиничного хозяйства, которые предполагают, в частности, создание мощного инвестиционного микроклимата; обеспечение туристам комфортных и безопасных условий для приезда в Украину; проведение эффективной политики развития массового туризма, разработка и реализация соответствующей концепции на правительственном уровне; переосмысление гостиничного сбора; меры по улучшению состояния памятников и создание новых объектов массового туризма; повышение конкурентоспособности гостиничного бизнеса путём внедрения новых моделей управления и достижений научно-технического прогресса на уровне отдельных гостиниц; обеспечение прозрачности деятельности, направленной на потребителя и др. Подчёркнута необходимость учёным ускорить научный поиск новых механизмов реформирования отрасли, разрабатывать новые концепции и методы управления, поскольку в условиях постоянной изменчивости как внутренней, так и внешней среды украинский гостиничный бизнес каждый раз сталкивается с новыми проблемами и вызовами.

Ключевые слова: гостиничный бизнес; туристические потоки; фактор развития; сфера услуг.

Yuliia A. Shevchuk

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

CURRENT STATE AND PROSPECTS OF HOTEL DEVELOPMENT IN UKRAINE: CRITICAL FACTORS AND CHALLENGES

The article discusses the current state of hotel business in Ukraine and provides grounds and prospects for its further development along with revealing the main challenges faced by the hotel sector in Ukraine in recent years. Since the beginning of 2014, the Ukrainian hotel services market has experienced sharp decline affected by volatile socioeconomic situation, external armed aggression in the East part of the country, the annexation of the Crimean Peninsula, as well as a range of other critical systemic problems. The study suggests promising vectors in the national hotel industry development, provides its dynamics statistics and presents a forecast as to the number of hotels and similar accommodation in Ukraine. The findings have identified major trends in the dynamics of the domestic tourist flows that greatly affect the hotel business development. It is emphasized that currently the hotel industry is facing a serious crisis. The study also reveals the key barriers to successful development of hotel business in Ukraine together with identifying the critical factors driving the Ukrainian hospitality sector, such as public governance, social, economic, financial, environmental, safety factors, etc. Practical implications of the research cover a set of priority measures to enhance the Ukrainian hotel industry performance which involve in particular the creation of a strong investment climate; ensuring comfortable and safe tourist environment to visit the Ukraine; building effective policies to promote mass tourism development and its implementation at the governmental level; re-thinking of the tourist tax mechanisms; designing projects to improve the condition of historic monuments and to construct new mass tourism facilities; gaining a competitive edge in the hospitality sector by implementing new management models, modern research and technology advances in hotels; ensuring hotel industry transparency with a focus towards customers, etc. A special emphasis is put to the critical need of further research to boost the search for new mechanisms to reform the hospitality sector, to develop new

concepts and management methods, since the permanent turbulence of both internal and external environment trigger new problems and challenges to the Ukrainian hotel business realia.

Keywords: *hotel business; tourist flows; development factor; service sector.*

Постановка проблеми. В умовах євроінтеграційних устремлінь розвиток готельного бізнесу в нашій державі є надзвичайно важливим завданням, вирішення якого здатне забезпечити стабільне зростання ВВП, збільшення кількості робочих місць, поліпшення фінансового становища в державі, зміцнення привабливості країни на міжнародній арені тощо. Внутрішня соціально-економічна та політична нестабільність, зовнішня агресія по відношенню до нашої держави, а від неї і проблеми, що пов'язані з поширенням пандемії Covid-19 негативно вплинули на цей процес, загостривши вже існуючі питання та поставивши нові виклики.

Відповідно актуалізується наукова проблематика пошуку нових перспектив розвитку готельного бізнесу, в глобальних умовах, що швидко змінюються, підвищення його конкурентоспроможності на внутрішньому і світовому ринках, розробки ефективних економічних та організаційних методів управління тощо. Це обумовлює необхідність дослідження сучасного стану розвитку готельного бізнесу в Україні, визначення основних чинників і проблем цього процесу та перспектив подальшого зростання.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Дослідженню сучасного стану та перспектив розвитку готельного бізнесу в Україні присвячує свої праці значна кількість науковців. Так, О.А. Давидова [1] здійснила аналіз основних тенденцій розвитку готельного господарства в Україні та окреслила основні напрями розвитку підприємств готельної індустрії. О.М. Орлова [2] розкрила сутність діяльності підприємств готельного господарства в контексті розвитку туристичного бізнесу в Україні. Т.А. Алексеева, А.О. Обозна, Н.М. Шабельник [3] обґрунтували вдосконалення інноваційних напрямів розвитку на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу та проаналізували сучасні інновації в його функціонуванні. Н.Ю. Балацька, В.М. Репринцева [4] охарактеризували сучасний стан готельної індустрії та стратегічні напрями її розвитку в майбутньому. О.Я. Домінська, Н.О. Батьковець [5] дослідили інноваційні процеси розвитку готельно-ресторанного бізнесу України.

Окрім вищезазначених фахівців, проблеми, пов'язані із функціонуванням готелів та готельного бізнесу, розкрили у своїх роботах такі вчені, як О.Ю. Давидова [6], Л.Д. Завідна [7], В.М. Зайцева [8], М.П. Мальська [9], О.О. Лупич [10], Н.І. Данько [11], Н.В. Білокінь [12] та ін.

Невирішені частини дослідження. У зазначених наукових працях вчені досліджують підґрунтя розвитку індустрії гостинності, вивчають історичні аспекти еволюції та розвитку сегментів готельного господарства, а також аналізують причини, які впливають на розвиток готельного бізнесу в Україні та світі. Проте попри значні наукові здобутки, проблеми підняті у вищезазначених дослідженнях, потребують уточнення та доопрацювання, насамперед крізь призму сучасних глобальних викликів і загроз.

Мета дослідження. Метою даної роботи є визначення останніх тенденцій розвитку готельного бізнесу в Україні, розкриття основних чинників та проблем його функціонування, а також перспектив подальшого розвитку.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Готельний бізнес є однією із провідних складових сфери послуг, насамперед туристичної індустрії. Попри те, що частку української економіки дедалі більше займає сфера послуг, розвиток і стійке зростання готельного бізнесу ускладнюється цілим спектром проблем.

З початком 2014 року, на ринку готельних послуг в Україні спостерігався різкий спад на що вплинули нестабільна соціально-економічна ситуація, зовнішня збройна агресія на Сході держави, анексія Кримського півострова, а також комплекс системних проблем: недосконала та не модернізована туристична інфраструктура як у найбільших містах так і загалом в країні, недостатня якість надання послуг, високі ціни тощо. Сукупність зазначених факторів призвела як до зменшення кількості іноземців, які приїждять до України, так і внутрішніх міграцій з метою туризму, рекреації чи роботи, що негативно вплинуло на розвиток готельного бізнесу.

Іншим негативним фактором для розвитку готельного підприємництва є суттєве зростання кількості послуг з тимчасового розміщення з боку приватних осіб. Як правило, в такому випадку надається повний спектр всіх необхідних послуг, включаючи розміщення, харчування і транспортування. Проте, даний вид «бізнесу» ніяк не регулюється державою, не сплачує податки до державного бюджету, що дозволяє встановлювати досить помірні ставки на проживання, а також гнучко оперувати цінами залежно від сезону та попиту.

Окрім цього, суттєвого удару по українській готельній індустрії завдала пандемія Covid-19. Закриті кордони держав, скасування авіасполучення, обмеження пересування як в межах держав так і до інших країн, а також суцільна ізоляція спровокували комплекс проблем у готельному секторі. Так, за даними прогнозу Всесвітньої туристичної організації ООН (UNWTO) у 2020 році число туристів скоротиться на третину, у порівнянні з показниками 2019 року. Під загрозою скорочення близько 50 мільйонів робочих місць, пов'язаних з туристичною, зокрема готельною, індустрією. Звичайно, що такий стан справ не може не вплинути на розвиток даної галузі в Україні [13].

Фахівці відзначають, що сфера громадського харчування (ресторани, бари тощо), мали бодай невеликий відрізок часу, щоб підготуватися до майбутніх наслідків впливу коронавірусу. А готельний бізнес зіштовхнувся з проблемою дуже швидко, внаслідок специфіки ведення господарювання. Так, після введення карантину близько 35–40% готелів в Україні закрилися, інші працюють у дуже обмеженому режимі. Відповідно, головна проблема полягає у скороченні або повній відсутності прибутку. Ті готелі які продовжують функціонувати, втратили від 60 до 90% доходу.

Також до головних наслідків впливу пандемії коронавірусу для готельного бізнесу в Україні, крім відсутності гостей, закриття та падіння доходів фахівці включають касовий розрив, адже доходи, почали стрімко знижуватись до нуля. Це викликало необхідність багатьом компаніям відпустити майже всіх співробітників у відпустку за власний рахунок до закінчення карантину, а також упинити рекламні кампанії та інші витрати. При цьому, якщо карантин триватиме й після середини травня, то літнього туристичного сезону вже точно не буде. А багатьом готелям знадобляться місяці й роки, щоб відновитися [13].

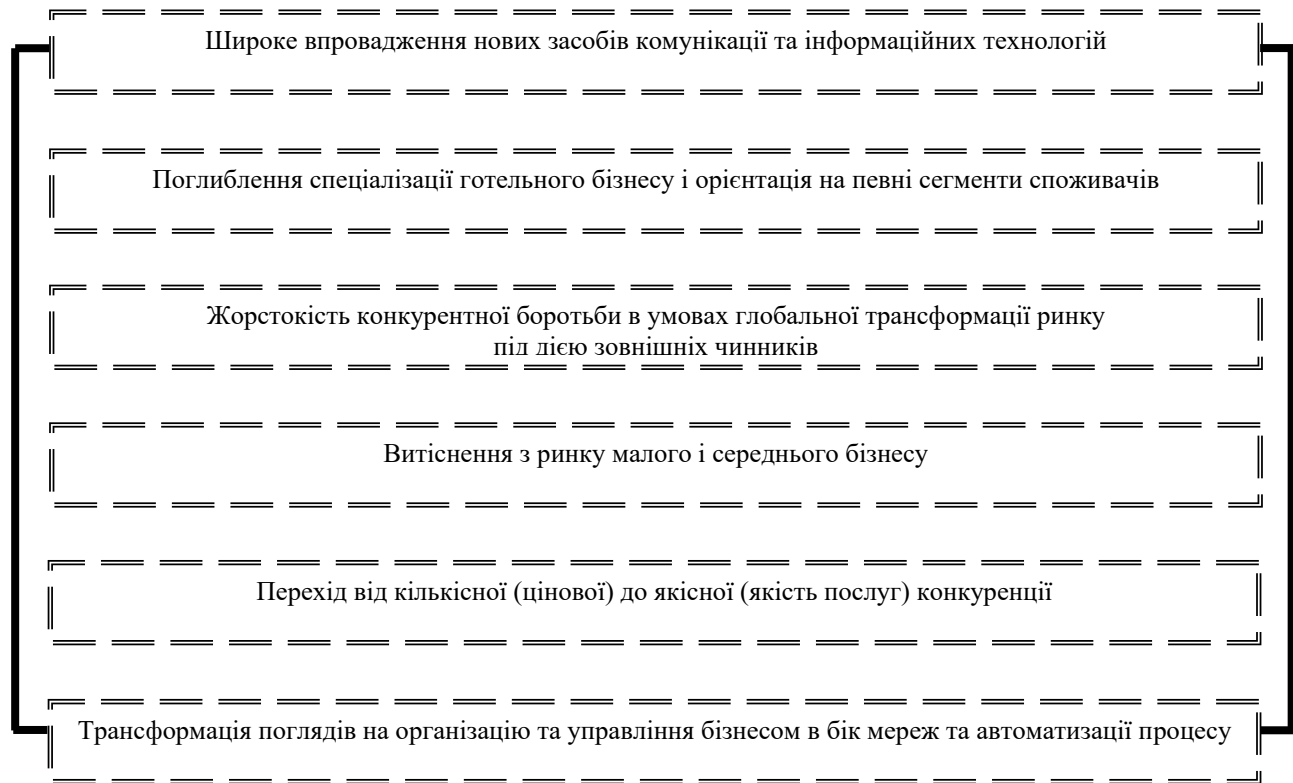
На сьогодні основні тенденції розвитку готельної індустрії можна систематизувати наступним чином (рис. 1).

Таким чином, сучасні тенденції розвитку готельного бізнесу спрямовані в на рішення комплексу завдань:

- пошук власних, унікальних переваг на ринку;
- створення стабільного кола клієнтів;
- розробка нових та удосконалення існуючих шляхів розвитку.

При цьому ці завдання характерні не лише для окремих підприємств, а й для цілих галузей готельного господарства держав загалом.

Слід зазначити, що й до глобальних викликів сьогодення в Україні спостерігались різкі коливання в динаміці туристичних потоків, що свідчить про нестабільність та вразливість українського ринку готельних послуг.

Джерело: розроблено автором.

Рис. 1. Основні тенденції у сфері розвитку готельного бізнесу

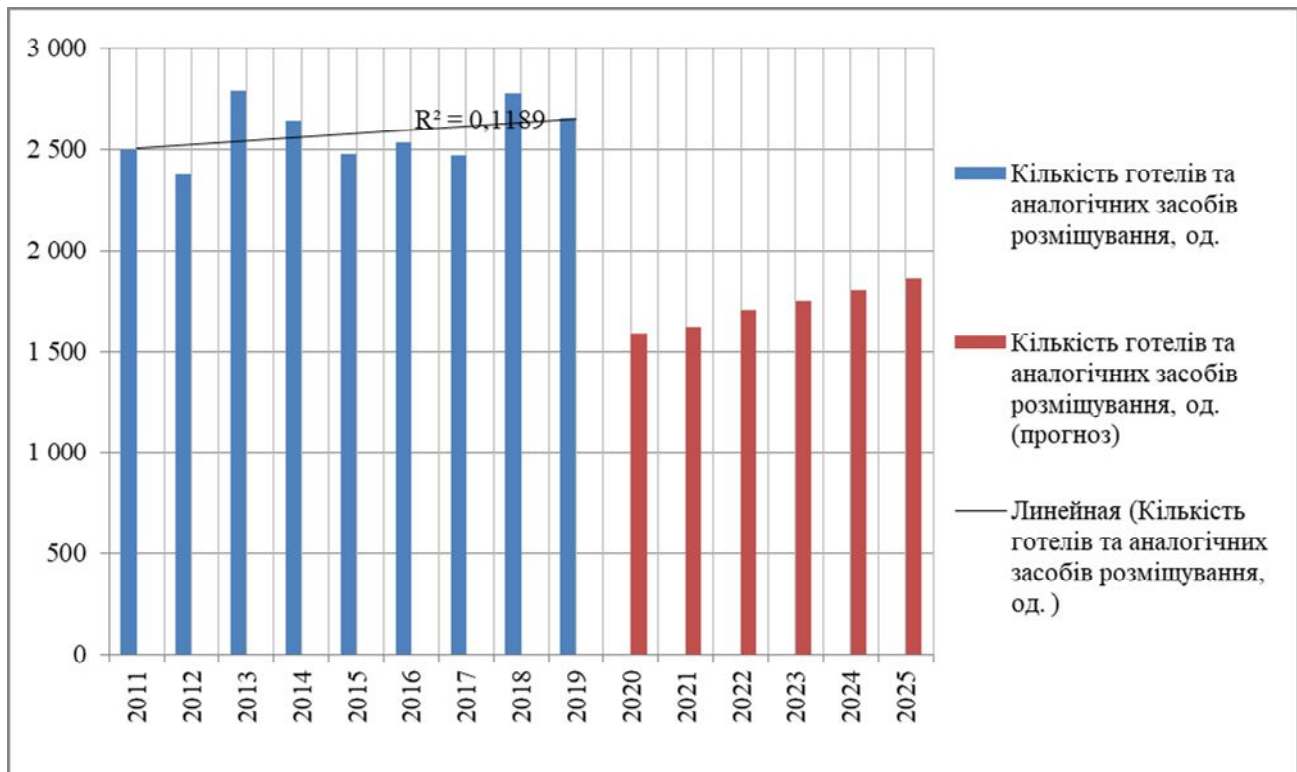
Враховуючи динамічні вхідні дані, можна простежити тренд тенденції зміни показників діяльності готельного бізнесу в Україні, а також показників які мають прямий вплив на його розвиток, насамперед діяльності туристичної галузі.

Як видно за даних на рис. 2 вибудувати точну математичну тенденцію щодо прогнозованої кількості готелів надзвичайно складно. Це пояснюється стабільністю самого ринку, який дуже залежний від впливу низки зовнішніх факторів (про які зазначалося вище).

Так, до 2012 р. відбувалося певне скорочення у кількості готелів, проте згідно даних Держстату України у 2013 р. відбулося різке збільшення зареєстрованих готелів, а з 2014 р. – зменшення. У 2016 р. – знову зростання, а в 2017 р. – падіння. Схожа нестабільна тенденція фіксувалась і в наступні роки. Це не дозволяє математично спрогнозувати майбутні показники, адже коефіцієнт достовірності залишається на вкрай низькому рівні ($R = 0,1189$ при достовірності 100% в 1).

Проте експертні дані дозволяють спрогнозувати показники враховуючи сучасні карантинні обмеження та в цілому перспективи переформатування ринку. Так за розробленим прогнозом у 2020 р. кількість готелів та аналогічних засобів розміщення в Україні знизиться до 1591 од., і при відсутності нових потрясінь соціально-економічного характеру їх кількість до 2025 р. може збільшитись до 1862 од.

Негативно на розвиток готельного господарства впливає і скорочення кількості іноземних туристів, які відвідують Україну, адже вони є одними із найважливіших клієнтів готельної індустрії та одним з каналів надходження валюти в країну, джерелом капітальних інвестицій. Саме на них в основному орієнтовано розвиток туристичної інфраструктури (тобто й готелів), процес формування конкурентоспроможного туристичного продукту.

Джерело: розроблено автором за даними [14].

Рис. 2. Динаміка та прогноз кількості готелів та аналогічних засобів розміщення в Україні, од.

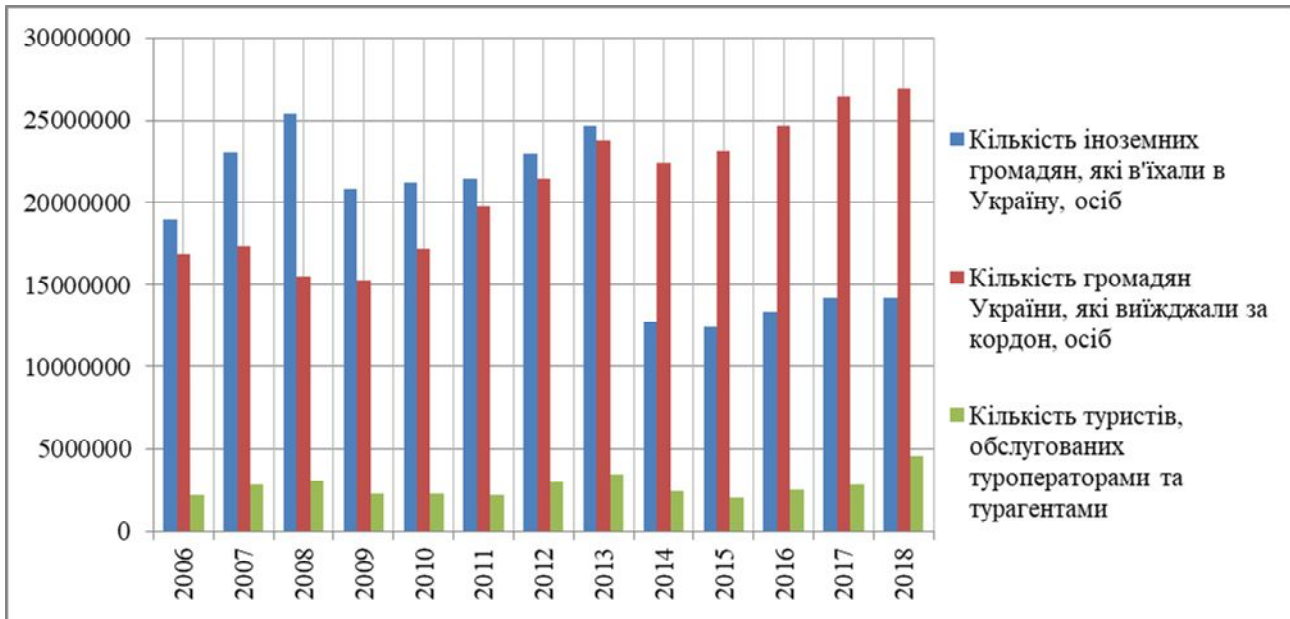
До 2013 р. в Україні спостерігалась стабільна тенденція до зростання кількості виїжджаючих іноземців і в зазначений рік склала майже 25 млн осіб. В 2014 р. відбулось різке скорочення цього показника до 12,7 млн осіб (рис. 3). Це пов'язано кількома факторами:

1. окупацією Донбасу та анексією Криму. Більшість підприємств готельної і туристичної індустрії окупованої частини Донецької та Луганської областей перестали функціонувати, а статистика з Криму перестала враховуватись та й загальною визначенням є зниження туристичного потоку після анексії півострова;

2. загальними соціально-економічними та військовими негараздами, політичною нестабільністю та можливими потрясіннями різного характеру. Це відштовхує іноземних громадян до відвідування країни.

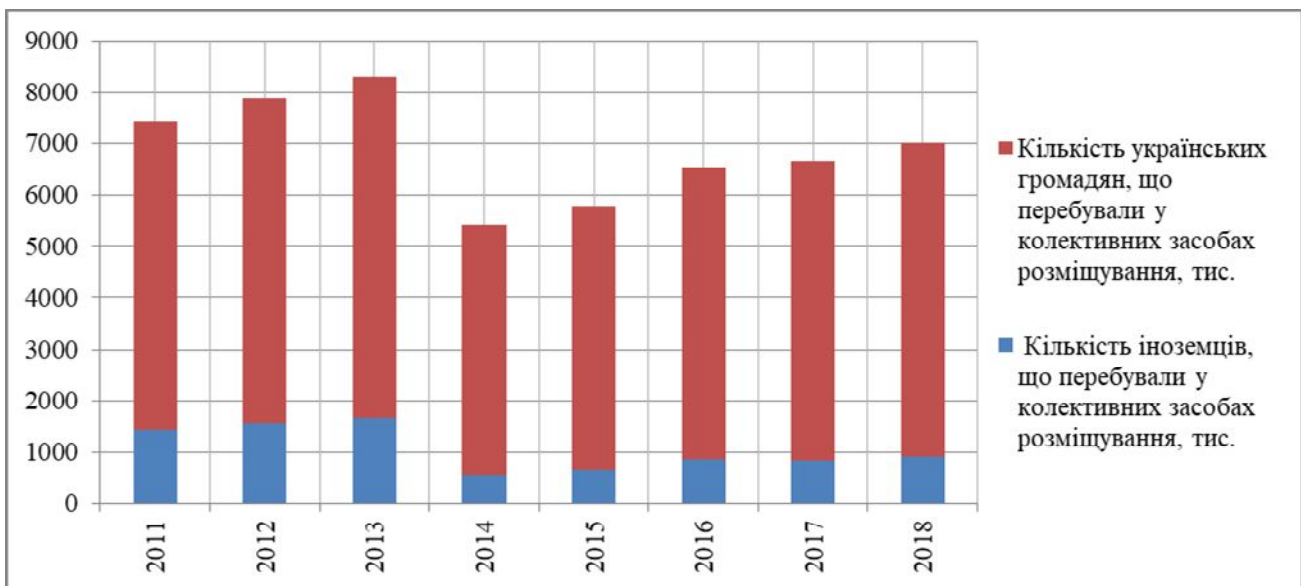
Наразі важко спрогнозувати, наскільки критично сучасні глобальні негаразди вплинуть на розвиток туризму, а отже і готельного бізнесу в нашій державі. Проте зазначити можна точно, що кризи минути вже не вдалося. За підрахунками міністерства культури та інформаційної політики втрати імпорту та експорту послуг, пов'язаних з подорожами складають 1,5 млрд дол. США [15].

Проблеми в туристичному бізнесі відображає і показник кількості осіб, що перебували у колективних засобах розміщування (рис. 4). Після різкого падіння у 2014 р. ситуація поступово покращувалась, проте наразі можна чітко сказати, що у 2020 р. зменшення кількості постояльців уникнути буде не можливо.

Джерело: розроблено автором за даними [14].

Рис. 3. Динаміка туристичних потоків в Україні, осіб

Джерело: розроблено автором за даними [14].

Рис. 4. Динаміка кількості українських громадян та іноземців що перебували у колективних засобах розміщування, тис. осіб

У зв'язку з політичними і економічними змінами в нашій державі в останні роки, збільшилися ділові та культурні зв'язки між Україною та рештою світу, насамперед європейськими країнами. Це у свою чергу сприяло зростанню контактів між бізнесом і зростанню числа іноземних туристів, що прибувають до нашої країни як з діловими і особистими цілями. В результаті з'явилися проекти по будівництву нових і реконструкції старих готелів, зміни структури управління готельними підприємствами, у багатьох випадках із залученням провідних готельних фірм світу на базі франчайзингу. Проте вразливість нашої економіки перед глобальними викликами поставила готельний бізнес у скрутне становище.

В контексті цього, основними проблемами готельної індустрії в Україні є:

- високий ступінь зносу основних фондів і застосування застарілих технологій;
- низька якість пропонованих послуг, що відбивається на матеріально-технічному стані готельних будівель;
- застарілі методи управління і обслуговування клієнтів, а також не конкурентоздатна цінова політика;
- неефективна організаційна структура готельного господарства;
- низька ефективність маркетингової діяльності.

Враховуючи вищезазначене, слід зауважити, що розвиток готельного бізнесу залежить від низки чинників впливу. Першим є чинник державного управління. Це пояснюється тим, що підприємства готельного бізнесу формують і надають послуги, що задовольняють фізичні і духовно-моральні потреби населення і мають значний споживчий попит незалежно від соціального положення громадян. При цьому, низка послуг підприємств готельного бізнесу несе в собі підвищену соціальну відповідальність перед громадянами. Ці питання не можуть бути залишені без особливої уваги і контролю з боку держави.

Іншим важливим чинником зростання є соціальний чинник. Він полягає у збільшенні вільного часу у населення (насамперед за рахунок скорочення робочого часу, збільшення тривалості щорічних відпусток), що у поєднанні із зростанням рівня життя означає приток нових потенційних клієнтів.

Вплив економічних і фінансових факторів на сферу готельного бізнесу (таких, як зміна економічної і фінансової ситуації, рівня доходів населення) обумовлений тим, що між тенденціями розвитку готельного бізнесу і економіки регіону спостерігається тісний взаємозв'язок. Як правило, від економічного положення регіону залежить рівень розвитку матеріально-технічної бази і інфраструктури сфери готельно-ресторанних послуг.

Потужним чинником зростання є екологічний. Він впливає на розвиток готельного бізнесу, крізь призму задоволення споживача обслуговуванням, відпочинком, виконанням бажань, через відчуття комфортності, атмосфери готельних послуг, безпеки і рекреаційної оздоровляючої дії.

На розвиток підприємств індустрії готельного бізнесу істотний вплив здійснюють і технологічні чинники, пов'язані з науково-технічним прогресом. Вплив цього чинника передбачає можливості для вдосконалення існуючих і створення нових видів послуг,насамперед на базі використання інформаційних технологій.

Окрім цього можна визначити такі чинники як популярності, культурної спрямованості, видовищності тощо.

Проте вважаємо, що одним із провідних чинників на сьогодні є чинник безпеки. Адже загальновідомим є той факт, що туризм, і готельний бізнес зростають там де безпечно для людини та суспільства.

Таким чином, для підвищення активності готельного господарства повною мірою Україні необхідно:

- створення потужного інвестиційного мікроклімату;
- забезпечити туристам комфортні та безпечні умови для приїзду в Україну;
- проводити ефективну політику розвитку масового туризму, розробити та реалізувати відповідну концепцію на урядовому рівні;
- спростити і прискорити оформлення віз для іноземців, або максимально його скасувати з найбільш вигідними країнами;
- переосмислити готельний збір;
- вжити заходів до поліпшення стану пам'яток та створення нових об'єктів масового туризму;

- створити можливості для розвитку малого підприємництва в готельній сфері, які забезпечать зростання кількості робочих місць для населення і можуть стати джерелом валютних надходжень.

Мікроекономічними аспектами розвитку готельного бізнесу в нашій державі мають стати:

- підвищення конкурентоздатності готельного бізнесу шляхом впровадження нових моделей управління та досягнень науково-технічного прогресу на рівні окремих готелів;
- прозорість у своїй діяльності, направлена на споживача;
- пошук шляхів залучення капіталу у розвиток бізнесу;
- розробка інвестиційних проектів, зокрема у співпраці з державними органами влади.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Враховуючи сучасні події у світі та тенденції в економіці України наукові дослідження в галузі розвитку готельного бізнесу будуть актуалізовуватись. Вченим необхідно прискорити науковий пошук стосовно нових механізмів реформування галузі, розробляти нові концепції та методи управління, адже в умовах постійної мінливості як внутрішнього так і зовнішнього середовища український готельний бізнес кожного разу стикається з новими проблемами і викликами. Ефективність впровадження наукових розробок забезпечуватиме українському бізнесу достойне місце на світовому ринку готельних послуг, підвищуватиме значимість для зростання національної економіки та міжнародної інтеграції, зокрема у європейському напрямі.

References

Література

1. Davydova, O.A. (2017). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku hotelnoho hospodarstva Ukrainy [The current state and prospects of development of the Ukrainian hotel industr]. Bulletin of Khmelnytsky National University, 2(2), 257–260 [in Ukrainian].
1. Давидова О. А. Сучасний стан та перспективи розвитку готельного господарства України / О. А. Давидова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2017. – № 2, Т. 2. – С. 257–260.
2. Orlova, O.M. (2017). Aktualni problemy turystychnoho biznesu v Ukraini [Actual problems of the tourist business in Ukraine]. Business Inform, 1, 153–160 [in Ukrainian].
2. Орлова О. М. Актуальні проблеми туристичного бізнесу в Україні / О. М. Орлова // Бізнесінформ. – 2017. – № 1. – С. 153–160.
3. Aleksieieva, T.A., Obozna, A.O., Shabelnyk, N.M. (2017). Suchasni tendentsii rozvytku hotelno-restorannoho biznesu v Ukraini [Modern tendencies of development of hotel and restaurant business in Ukraine]. Bulletin of NTU "Kharkiv Polytechnic Institute", 2, 89–92 [in Ukrainian].
3. Алексеева Т. А. Сучасні тенденції розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні / Т. А. Алексеева, А. О. Обозна, Н. М. Шабельник // Вісник НТУ «Харківський політехнічний інститут». – 2017. – № 2. – С. 89–92.
4. Balatska, N.Yu., Repryntseva, V.M. (2016). Osoblyvosti ta perspektyvy rozvytku hotelnoho biznesu v Ukraini [Features and prospects of the development of hotel business in Ukraine]. Young scientist, 1(28), 12–15 [in Ukrainian].
4. Балацька Н. Ю. Особливості та перспективи розвитку готельного бізнесу в Україні / Н. Ю. Балацька, В. М. Репринцева // Молодий вчений. – 2016. – № 1 (28). – С. 12–15.
5. Dominska, O.Ya., Batkovets, N.O. (2017). Suchasnyi stan ta innovatsiini protsesy rozvytku hotelno-restorannoho biznesu v Ukraini [Current state and innovative processes of hotel and restaurant business development in Ukraine].
5. Домінська О. Я. Сучасний стан та інноваційні процеси розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні / О. Я. Домінська, Н. О. Батьковець // Вісник Львівського торговельно-економічного

- Visnyk of Lviv State University of Trade and Economics. Economic sciences, 52, 39–41 [in Ukrainian].
6. Davydova, O.Yu. (2018). Innovatsiine upravlinnia rozvytkom pidpriemstv hotelno-restorannoho hospodarstva: metodolohiia, teoriia i praktyka: monohrafiia [Innovative management of hotel and restaurant business development: methodology, theory and practice: monography]. Kharkiv: Ivanchenko I.S. Publisher. 448 p. [in Ukrainian].
7. Zavidna, L.D. (2017). Hotelnyi biznes: stratehii rozvytku: monohrafiia [Hotel business: development strategies: monography]. Kyiv: KNEU. 600 p. [in Ukrainian].
8. Zaitseva, V.M. (eds.). (2018). Stratehichne upravlinnia hotelnymy pidpriemstvamy v umovakh hlobalizatsii: monohrafiia [Strategic management of hotel enterprises in the conditions of globalization: monograph], Zaporizhia: ZNTU. 120 p. [in Ukrainian].
9. Malska, M.P., Pandiak, I.H. (2010). Hotelnyi biznes: teoriia ta praktyka [Hotel business: theory and practice]. Kyiv: Center of Educational Literature. 472 p. [in Ukrainian].
10. Lupykh, O.O. (2017). Formuvannia konkurentospromozhnoho hotelnoho hospodarstva rehionu [Formation of a competitive hotel industry of the region: Phd thesis]. Uzhhorod: Uzhhorod National University. 285 p. [in Ukrainian].
11. Danko, H.I., Novikov, V.P. (2017). Otsinka ekonomichnoi efektyvnosti investytsii u hotelnyi biznes [Estimation of economic efficiency of investments in hotel business]. International Relations. Economics. Regional Studies. Tourism, 6. 153–160 [in Ukrainian].
12. Bilokin, N.V. (2018). Vplyv hotelnykh lantsiuhiv na rozvytok suchasnoi industrii hostynnosti [Influence of hotel chains on development of modern hospitality industry]. Travel and hotel and restaurant business: world experience and development prospects for Ukraine: Materials of round table and student scientific-practical conference, P. 87–89 [in Ukrainian].
- університету. Економічні науки. – 2017. – Вип. 52. – С. 39–41.
6. Давидова О. Ю. Інноваційне управління розвитком підприємств готельно-ресторанного господарства: методологія, теорія і практика: монографія / О. Ю. Давидова. – Харків: Вид-во Іванченка І.С., 2018. – 448 с.
7. Завідна Л. Д. Готельний бізнес: стратегії розвитку: монографія / Л. Д. Завідна. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 600 с.
8. Стратегічне управління готельними підприємствами в умовах глобалізації: монографія / колектив авторів; за заг. ред. проф. В. М. Зайцевої. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2018. – 120 с.
9. Мальська М. П. Готельний бізнес: теорія та практика: підручник / М. П. Мальська, І. Г. Пандяк. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 472 с.
10. Лупич О. О. Формування конкурентоспроможного готельного господарства регіону: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.05 / О. О. Лупич. – Ужгород, 2017. – 285 с.
11. Данько Н. І. Оцінка економічної ефективності інвестицій у готельний бізнес / Н. І. Данько, В. П. Новіков // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2017. – Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм; Вип. 6. – С. 153–160.
12. Білокінь Н. В. Вплив готельних ланцюгів на розвиток сучасної індустрії гостинності / Н. В. Білокінь // Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України: матеріали круглого столу та студентської науково-практичної конференції. – Одеса: ОНЕУ, 2018. – С. 87–89.

13. Bereshchak, V. (2020). Yak COVID-19 zminyt hotelnyi biznes v Ukraini. Retrieved from: <https://thepage.ua/ua/exclusive/sho-stanetsya-z-gotelyami-cherez-koronavirus> [in Ukrainian].
14. State Statistics Service of Ukraine (2020). Ekonomichna statystyka / Ekonomichna diialnist / Turyzm. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
15. Dumska, O. (2020). "Bude turystychnyi Maidan". Yak koronavirus vplynuv na turyzm v Ukraini ta sviti. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/tourism-after-coronavirus/30586049.html> [in Ukrainian].
13. Берещак В. Як COVID-19 змінить готельний бізнес в Україні [Електронний ресурс] / В. Берещак // The Page. – 2020. – Режим доступу: <https://thepage.ua/ua/exclusive/sho-stanetsya-z-gotelyami-cherez-koronavirus>.
14. Економічна статистика / Економічна діяльність / Туризм [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2020. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
15. Думська О. "Буде туристичний Майдан". Як коронавірус вплинув на туризм в Україні та світі [Електронний ресурс] / О. Думська // Радіо Свобода. – 2020. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/tourism-after-coronavirus/30586049.html>.